

Наталія Володимирівна Родіна

кандидат психологічних наук, доцент,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
кафедра загальної та соціальної психології

ПСИХОМЕТРИЧНИЙ АНАЛІЗ І СТАНДАРТИЗАЦІЯ ОПИТУВАЛЬНИКА WOCQ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ДОЛАЮЧОЇ ПОВЕДІНКИ В УМОВАХ ЕКСТРЕМАЛЬНОГО СТРЕСУ

Для вивчення копінг-поведінки в екстремальних ситуаціях було досліджено 320 пожежних. Пропонується інша структура шкал опитувальника WOCQ, в основі якої лежить 7-факторна модель. Внутрішня узгодженість нових шкал знаходилася в межах від $\alpha=0,609$ до $\alpha=0,814$.

Ключові слова: копінг, пожежні, екстремальні умови, WOCQ, факторний аналіз, стандартизація.

Постановка проблеми. Професійна діяльність працівників пожежно-рятувальних підрозділів МНС України відрізняється підвищеним рівнем складності й ризиконебезпечності. Майже постійно фахівці перебувають у стані напруги через необхідність бути завжди готовими до виконання завдань у непередбачених умовах [7]. Крім цього, пожежні зазнають впливу стресових факторів, що супроводжують їхню професійну діяльність: високої температури середовища, диму, вибухів, кисневої недостатності, новизни обстановки, високих фізичних навантажень, загрози життю тощо. Відповідно до критеріїв, встановлених В. І. Лебедевим [1], всі вищевказані фактори вказують на екстремальність умов, у яких пожежним доводиться долати психоемоційний стрес. Саме в адаптації до таких умов найбільш значуща роль особистісного потенціалу, його мобілізації [2].

На сучасному етапі для вивчення долаючої поведінки пожежних в умовах екстремального стресу українські дослідники застосовують різноманітні психодіагностичні інструменти, серед яких одне з важливих місць займає опитувальник WOCQ [6, 7]. Проте, не є даних про застосування в Україні спеціально розроблених методик або версій уже відомих тестів, спрямованих на вивчення долаючої поведінки у даного контингенту.

Ми зупинилися на російськомовній версії WOCQ для України [8] як на базовому інструменті для вивчення феномена подолання в екстремальних ситуаціях, відмовившись від спроб створення нового опитувальника. По-перше, методика містить твердження, що мають очевидну валідність відносно подолання стресових факторів, що викликають граничне або близьке до граничного внутрішнє напруження. По-друге, у нас є успішний досвід побудови альтернативної факторної моделі цього опитувальника і його ретрандартизації для вивчення подолання в ситуаціях оцінювання [5]. Також ми цілком згодні з позицією Дж. Едвардса й Р. О'Ніла [13], які пропону-

ють дослідникам, що застосовують WOCQ, розробляти власні шкали для конкретних вибірок і стресових ситуацій.

Оскільки даний інструмент створювався шляхом вивчення подружніх пар середнього віку [16] та студентів коледжу [14], лишається відкритим питання, наскільки точно наявна факторна структура відображає специфіку копіngu в умовах екстремального стресу. Також не встановлено, чи є можливим створення альтернативної системи шкал, що відбиває унікальні особливості долаючої поведінки в таких ситуаціях і як будуть групуватися твердження, що формують ці шкали.

Метою дослідження було створення версії опитувальника WOCQ, призначеної для вивчення подолання зі стресом в екстремальних ситуаціях, з наступним психометричним аналізом і стандартизацією даної версії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Після публікації WOCQ [15] з'явилися версії цього опитувальника, розроблені для різних клінічних і професійних груп. Н. М. Вайнман з колегами [19] провів валідацію оригінальної 8-факторної моделі і виділив 3 загальних фактора, які найбільш точно описували копінг-стратегії пацієнтів із хронічними захворюваннями спинного мозку: «Когнітивна перебудова», «Емоційний перепочинок» і «Пряме сприяння». На підставі опитувальників WOCQ і Coping Strategies Inventory (CSI) було створено тест [9], що містив 32 пункти і призначався для оцінки подолання стресу в осіб, які зайняті на позмінній роботі. Він складався зі шкал: «Вирішення проблеми», «Когнітивна реструктуризація», «Соціальна підтримка», «Вираження емоцій», «Уникання проблем», «Прийняття бажаного за дійсне», «Відхід від контактів і самокритика».

П. Г. Лайсекер з колегами [17] провів за WOCQ дослідження пацієнтів хворих на шизофренію і сформував 6 шкал на підставі 65 тверджень. Автори припустили, що альтернативна факторна структура: «Дія», «Обмірковування», «Ігнорування», «Відмова від дій», «Позитивна переоцінка» і «Самозаспокоєння» — щонайкраще відображає особливості долаючої поведінки таких пацієнтів. Близький до досліджуваної методики опитувальник Ways of Coping Checklist (WCCL) адаптувався на азіатській вибірці для вивчення стратегій подолання стресу на робочому місці [18]. 38 пунктів опитувальника були згруповані у 5 факторів: «Копінг, орієнтований на проблему», «Пошук соціальної підтримки», «Обвинувачення себе», «Прийняття бажаного за дійсне», «Уникання» — для цих шкал була підтверджена більш висока внутрішня узгодженість і конструктна валідність.

Активний перегляд опитувальника WOCQ вищевказаними авторами, дає підстави припустити, що для вивчення копінг-поведінки в екстремальних ситуаціях необхідна нова структура шкал, заснована на результатах факторного аналізу тверджень.

Основний матеріал і результати дослідження. У дослідженні взяли участь 320 пожежних — співробітників МНС України, що проходили регулярне обстеження. Всі вони були особами чоловічої статі, середній вік групи склав 30,919 років. Для перевірки того, наскільки запропоновані раніше восьмифакторні моделі є застосовними щодо досліджуваної вибір-

ки, для кожної шкали були розраховані: середнє значення (М), стандартне відхилення (SD), асиметрія (А), а також коефіцієнт α Кронбаха (Табл. 1).

Таблиця 1

Психометричний аналіз наявних версій WOCQ на вибірці пожежних

	Показники	n	М	SD	А	α
Модель С. І. Хаїрової	Конфронтація (К)	6	8,050	3,099	0,163	0,476
	Дистанціювання (Д)	6	7,944	3,158	0,166	0,504
	Самоконтроль (СК)	7	12,750	3,906	-0,003	0,705
	Пошук соціальної підтримки (ПСП)	7	9,963	4,151	-0,016	0,680
	Прийняття відповідальності (ПВ)	5	6,459	2,791	0,115	0,500
	Уникання — відхід (УВ)	8	7,394	4,503	0,295	0,745
	Побудова плану дій (ППД)	8	14,563	4,203	-0,150	0,660
	Позитивна переоцінка (ПП)	7	11,775	4,301	-0,130	0,753
Модель Н. В. Родіної	Фокусування на позитиві	9	15,269	5,296	-0,113	0,782
	Прийняття бажаного за дійсне	10	11,075	5,649	0,077	0,766
	Пошук соціальної підтримки	7	10,288	4,071	0,037	0,675
	Самозвинувачення	6	7,241	3,357	0,304	0,616
	Вирішення проблеми	9	16,088	4,921	-0,241	0,725
	Поведінкова розрядка	7	10,256	3,605	-0,012	0,589
	Відстороненість	5	6,013	2,727	0,093	0,484
	Аналіз проблеми	5	8,925	2,845	-0,022	0,492

Найменш узгодженими є шкали: «Конфронтація», «Дистанціювання» і «Прийняття відповідальності» у моделі С. І. Хаїрової, а також «Поведінкова розрядка», «Відстороненість» і «Аналіз проблеми» у моделі Н. В. Родіної. Отже, в умовах екстремального стресу вимірювання зазначених конструктів за допомогою наявних версій опитувальника не повною мірою буде відображати їхній психологічний зміст.

Середнє значення кожного пункту опитувальника варіювало від 0,475 до 2,144 (можливий інтервал 0–3). Частка респондентів, що вибрали мінімальне значення пункту «0 — у даній ситуації ніколи так себе не поведив» (т. зв. «ефект підлоги») змінювалася в діапазоні від 3,750 до 75,313 залежно від твердження, у той же час відсоток респондентів, що вибрали максимальне значення «3 — поведився переважно так» (т. зв. «ефект стелі»), характеризувався інтервалом від 4,063 до 59,375. Нижче наводяться твердження, що виявили максимальний «ефект підлоги» (частка варіантів відповіді «0» > 50 %) і були виключені з подальшого аналізу:

- 11. Я сподівався на чудо;
- 12. Я упокорився долі, мені однаково ніколи не везе;
- 16. У мене було почуття, що все це відбувається не зі мною;
- 33. Щоб заспокоїтися, я почав курити (їсти, приймати ліки, пити);
- 47. Я плюнув на все, нехай роблять, що хочуть.

Максимальний «Ефект стелі» виявило одне твердження (частка варіантів відповіді «3» > 50 %), також виключене з подальшого аналізу:

- 27. Я хотів чогось гарного.

60 пунктів були включені у факторний аналіз, що проводився за методом головних компонент. Здатність даних до факторизації підтверджувалася присутністю коефіцієнтів кореляцій, які за своїм модулем переважають значення 0,300 і статистично значущим критерієм сферичності Бартлетта ($p < 0,001$). Критерій Кайзера-Мейера-Олкіна, розрахований як для всієї матриці (0,715), так і для всіх змінних ($> 0,500$), а також переважно низькі значення негативних часткових кореляцій свідчили про допустимість факторизації [3]. Власні значення перших 19 факторів знаходилися в діапазоні від 10,316 до 1,002. Восьмифакторна модель, що пояснювала 45,464 % дисперсії, була обрана в якості базової на підставі графіка кам'янистого осипу. Після косокутного обертання оцінювалася матриця факторного відображення (табл. 3).

Таблиця 2

Факторні навантаження, отримані при косокутному факторному обертанні й назви отриманих факторів

Пункт опитувальника	Шкала у версії С. І. Хаїрвої	Факторне навантаження
1-й фактор «Рішення проблеми» (ВП)		
48. Я використовував досвід, надбаний мною раніше в подібних ситуаціях	СК	0,750
39. Я зробив певні кроки для того, щоб змінити ситуацію на краще	ППД	0,718
37. Я виявив наполегливість і твердість	К	0,647
46. Я наполягав на своєму й домагався того, чого хотів	ППД	0,559
56. Завдяки цій ситуації щось у мені змінилося на краще	ПП	0,558
38. Завдяки цій ситуації я зрозумів, що по-справжньому важливо в житті	ПП	0,520
63. Я подумав про те, як у цій ситуації вчинила би людина, яку я дуже поважаю, і сам зробив так само	СК	0,427
64. Я постарався заспокоїтися, перш ніж вирішити, що робити далі	СК	0,357
29. Я розумів, що сам винуватий в тому, що все так вийшло	ПО	0,265
49. Я знав, що треба робити, і приклав до цього всі зусилля	ППД	0,217
2-й фактор «Відхід у суб'єктивний мир» (ВСС)		
59. Я фантазував і мріяв, як могло б все змінитися	ИУ	0,618
58. Мені хотілося, щоб проблема зникла або як-небудь вирішилася сама собою	ИУ	0,527
51. Я обіцяв собі, що наступного разу все буде по-іншому	ПО	0,486
55. Я хотів би змінити те, що трапилося, або свої відчуття	-	0,481
57. Я мріяв про те, як добре було б перенестися в інший час або місце	ИУ	0,444
9. Я лаяв сам себе	ПО	0,374
40. Мені хотілося, щоб усі дали мені спокій	-	0,351
50. Я не міг повірити, що це трапилося	ИУ	0,255

Пункт опитувальника	Шкала у версії С. І. Хаїрвої	Факторне навантаження
3-й фактор «Аналіз проблеми» (АП)		
2. Я спробував проаналізувати проблему, щоб зрозуміти її краще	-	0,677
1. Я зосередився тільки на тому, що робити далі	-	0,640
62. Я прокручував у голові, що я можу сказати або зробити в цій ситуації	СК	0,611
8. Я спробував прояснити ситуацію, поговоривши з... (кимось)	ПСП	0,513
26. Я склав план дій і дотримувався його	ППД	0,350
34. Я пішов на ризик, щоб вирішити проблему	К	0,324
15. Я спробував побачити позитивну сторону цієї ситуації	СК	0,309
20. Ця ситуація надихнула мене на те, щоб щось творчо змінити у своєму житті	ПП	0,278
36. Цей урок пішов мені на користь	ПП	0,247
52. Я намагався вирішити проблему різними способами	ППД	0,246
30. У мене з'явився новий погляд на певні речі	ПП	0,210
66. Після цього випадку в мене з'явилося багато нових ідей і планів	ПП	0,200
4-й фактор «Самоконтроль» (СК)		
54. Я намагався, незважаючи ні на що, бути об'єктивним у цій ситуації	СК	0,610
5. Я пішов на компроміс, щоб мати в цій ситуації хоч щось позитивне	-	0,422
65. Я вирішив, що це не найстрашніше з того, що могло трапитися, буває й гірше	СК	0,391
19. Я утішав і підбадьорював себе, як тільки міг	-	0,387
43. Я намагався сам впоратися зі своїми проблемами	ППД	0,381
14. Я намагався сховати свої почуття	Д	0,213
5-й фактор «Очікування на допомогу» (ОД)		
31. Я звернувся до людини, що могла допомогти в цій ситуації	ПСП	0,750
7. Коли виникла проблема з... (кимось), я спробував знайти людину, що могла подіяти на нього (неї)	ПСП	0,694
22. Я звернувся по допомогу до людини, що добре розбирається в подібних проблемах	ПСП	0,591
60. Я молив Бога про допомогу	ИУ	0,559
18. Я шукав співчуття й підтримки від когось-небудь	ПСП	0,542
42. Я звернувся за порадою до родича або друга, думку якого я дуже поважаю	ПСП	0,438
23. Завдяки цій ситуації, я змінився або виріс як особистість	ПП	0,407
45. Я поділився з... (кимось) своїми переживаннями	ПСП	0,384
25. Я вибачився або щось зробив, щоб виправити ситуацію	ПО	0,255
6-й фактор «Ігнорування проблеми» (ІП)		
44. Я не надав тому, що трапилось, великого значення, не став сприймати це занадто серйозно	Д	0,725
13. Я продовжував поводитися так, начебто нічого не трапилось	Д	0,710

Продовження табл. 2

Пункт опитувальника	Шкала у версії С. І. Хаїрової	Факторне навантаження
10. Я не став нічого робити, щоб не погіршити ситуацію	-	0,438
21. Я спробував все забути	-	0,385
41. Я не став приділяти цьому занадто багато уваги	Д	0,376
35. Я вирішив не квапитися з діями, щоб не наламати дров	СК	0,252
32. Я подумав: що не робиться, усе на краще	Д	0,207
6. Всупереч всім я робив те, що сам вважав за потрібне	К	0,203
7-й «Прийняття проблеми — Відмовлення від рішень» (ППВР)		
4. Я відчував, що тільки час може щось змінити; єдине, що залишалося — чекати	-	-0,546
61. Я приготувався до гіршого	ПО	-0,537
3. Я зайнявся роботою (або чимось ще), щоб відволіктися від цієї проблеми	Д	-0,482
28. Я був дуже роздратований і дав волю почуттям	К	-0,481
7-й «Прийняття проблеми — Відмовлення від рішень» (ППВР)		
53. Я прийняв ситуацію такою, якою вона є, оскільки змінити її було неможливо	-	-0,414
24. Перш ніж робити щось, я подивився, як будуть розгортатися події	ППД	-0,205
8-й «Конфронтація»		
17. Я висловив все, що думаю, людині, через яку виникла ця проблема	К	0,535

Загальний контекст тверджень, що увійшли до певного фактору з найбільшими факторними навантаженнями, обумовив його назву й назву відповідної шкали. Пункт 29 був виключений зі шкали «Вирішення проблеми», тому що він погіршував її внутрішню узгодженість. У 8-й фактор «Конфронтація» тільки пункт 17 увійшов з позитивним навантаженням, інші два пункти були розподілені за іншими шкалами. Відповідно, нові шкали будувалися на підставі перших 7 факторів, а твердження 17 і 29, відзначені в таблиці 2 курсивом, не були використані для створення ключа.

Описана факторна структура займала проміжне положення між моделлю С. І. Хаїрової [8] (присутні стратегії самоконтролю і конфронтації) і моделлю Н. В. Родіної для ситуацій оцінювання [5] (присутні стратегії аналізу проблеми та вирішення проблеми). В остаточному підсумку з набору шкал за психометричними міркуваннями була виключена шкала «Конфронтація». Таким чином, способи агресивного копінгу не формують самодостатню стратегію, а вбудовані до паттерну інших стратегій. Це вказує на високий ступінь соціалізації агресивних тенденцій в діяльності пожежних і, зокрема, у подоланні стресу. Наново сформована шкала «Відхід до суб'єктивного світу» відображала стратегію

фантазування, самоаналізу, занурення у себе, як спосіб подолання стресу в екстремальних ситуаціях. Шкала «Ігнорування проблеми» характеризує свідоме (можливо, й несвідоме) неприйняття реальної ситуації, небажання визнати її існування або зниження її значимості. Для шкали «Прийняття проблеми — Відмовлення від рішень» ключовим є визнання важливості ситуації з відмовою від дій по її вирішенню. Шкала «Очікування на допомогу» містила в собі переважно пункти, характерні для класичної шкали «Пошук соціальної підтримки», але відображала ширший контекст.

Виходячи з матриці інтеркореляцій (табл. 3), найбільш сильний взаємозв'язок виявлено між шкалами «Аналіз проблеми» і «Самоконтроль». Отже, для ефективного прийняття рішень в екстремальній ситуації, пожежник має потребу в тому, щоб опанувати свої емоційні переживання. Стратегія аналізу проблеми у свою чергу сильно корелює зі стратегією її вирішення, а стратегія відмови від вирішення зі стратегією відходу до суб'єктивного світу.

Таблиця 3

Інтеркореляції між шкалами 7-факторної моделі (по Пірsonу)

	ВП	ВСС	АП	СК	ПСП	ІП	ППВР
ВП	1,000	0,315	0,558	0,503	0,477	0,351	0,182
ВСС	0,315	1,000	0,284	0,336	0,407	0,412	0,529
АП	0,558	0,284	1,000	0,628	0,512	0,376	0,259
СК	0,503	0,336	0,628	1,000	0,446	0,399	0,306
ОД	0,477	0,407	0,512	0,446	1,000	0,338	0,328
ІП	0,351	0,412	0,376	0,399	0,338	1,000	0,368
ППВР	0,182	0,529	0,259	0,306	0,328	0,368	1,000

Запропонована версія опитувальника WOCQ виявляє високу психометричну адекватність відносно вивчення долаючої поведінки в екстремальних ситуаціях (табл. 4), про що свідчить висока внутрішня узгодженість всіх шкал переглянутої версії опитувальника ($\alpha > 0,600$). Найбільш узгодженою є шкала «Вирішення проблеми», незважаючи на те, що вона складається з відносно невеликого числа пунктів, найменш узгодженою — шкала «Прийняття проблеми — Відмовлення від рішень», на нашу думку, через те, що вона описує досить широкий за значеннєвим змістом психологічний конструкт.

Таблиця 4

Психометричні параметри 7-факторної моделі

ВП	n	M	SD	A	α
ВСС	9	16,931	5,397	-0,402	0,814
АП	8	9,400	4,470	0,099	0,726
СК	12	19,700	6,468	0,210	0,778
ОД	6	9,631	3,411	-0,010	0,646
ІП	9	12,650	5,166	-0,022	0,739
ППВР	8	10,769	4,095	0,404	0,609
ВП	6	7,178	3,549	0,355	0,613

У таблиці 5 наводиться ключ для підрахунку показників шкал WOCQ у запропонованій моделі для екстремальних умов. Сумарне значення за шкалами підраховувалося у відсотках за системою Н. Болджера [10].

Таблиця 5

Ключ WOCQ (модель для екстремальних умов)

Номера пунктів у шкалі	Назви шкал
37, 38, 39, 46, 48, 49, 56, 63, 64.	ВП
9, 40, 50, 51, 55, 57, 58, 59.	ВСС
1, 2, 8, 15, 20, 26, 30, 34, 36, 52, 62, 66.	АП
5, 14, 19, 43, 54, 65.	СК
7, 18, 22, 23, 25, 31, 42, 45, 60.	ОД
6, 10, 13, 21, 32, 35, 41, 44.	ІІІ
3, 4, 24, 28, 53, 61.	ІІІВР

Описові статистики для шкал, використовуваних у дослідженні, розглядаються в таблиці 6. Перевірка на нормальність розподілу проводилася шляхом розрахунку показників асиметрії (А) і ексцесу (Е) і зіставлення їх із критичними значеннями [4]. Показники, значення величини асиметрії яких би перевищувало за модулем 0,408, а значення величини ексцесу — 1,338, відсутні. Відповідно їхній розподіл можна вважати таким, що істотно не відрізняється від нормального.

Таблиця 6

Описові статистики показників WOCQ

Показник	М	SD	А	Е	Процентілі		
					25	50	75
ВП	62,708	19,990	-0,402	-0,160	48,148	66,667	77,778
ВСС	39,167	18,623	0,099	-0,102	29,167	41,667	50,000
АП	54,722	17,968	0,210	-0,279	41,667	55,556	66,667
СК	53,507	18,947	-0,010	-0,353	44,444	50,000	66,667
ОД	46,852	19,133	-0,022	-0,487	33,333	48,148	62,963
ІІІ	44,870	17,062	0,404	-0,080	33,333	45,833	54,167
ІІІВР	39,878	19,719	0,355	-0,548	27,778	38,889	55,556

В екстремальних ситуаціях у досліджених пожежних переважає копінг-стратегія вирішення проблеми. Також вираженими є стратегії аналізу проблеми й самоконтролю. Таким чином, у подоланні стресу, що виникає в екстремальних ситуаціях, пожежні задіють найбільш ефективні сторони проблемно-орієнтованого й емоційно-орієнтованого копіngu. Найменш задіяними стратегіями виступають відхід у суб'єктивний мир і прийняття проблеми з відмовою від її вирішення. Шкали «Вирішення проблеми» і «Прийняття проблеми — Відмовлення від рішень» мають максимальний розкид балів, тоді як шкала «Ігнорування проблеми» характеризується мінімальним розкидом балів. Отже, досліджена група найбільш гетерогенна у відношенні того, потребує чи ні актуальна стресова ситуація вирішення. Тоді як відносно неприйняття чи заперечення реальності екстремальної опитані пожежні найбільш однорідні.

Роль зазначених способів подолання в екстремальних ситуаціях описується низкою авторів, що досліджували копінг-поведінку пожежних і інших фахівців з боротьби з надзвичайними ситуаціями. Так, Дж. Браун, Дж. Малхерн і С. Джозеф [11], досліджуючи північноірландських пожежних, встановили, що вони використовують у якості основних копінг-стратегій опанування негативних емоцій, позитивну переоцінку, пошук інформації, вирішення проблеми. У тайванських рятувальників, досліджених за WOCQ [12], найбільш активною копінг-стратегією є самоконтроль, найменш активною — прийняття відповідальності. У співробітників МНС України найбільш вираженою копінг-стратегією за результатами дослідження за опитувальником WOCQ [6] було планування й вирішення проблеми.

Аналіз конфігурації половинних розподілів, отриманих шляхом рандомізації, показав, що ця група пожежних може служити вибіркою для стандартизації опитувальника. Розраховані для неї норми є репрезентативними для осіб чоловічої статі відповідного віку, що перебувають в екстремальних ситуаціях. Нормовані оцінки у вигляді стенової шкали для даної версії опитувальника наводяться в таблиці 7 і формулюються нами в якості тестових норм, які можуть надалі використовуватися для порівняльного аналізу.

Таблиця 7

Значення стандартних балів для показників WOCQ

Стени	Показник							
	ВП	ВСС	АП	СК	ОД	ІП	ППВР	ВП
1	<11,111	<1,750	<20,611	<13,444	<8,963	<16,667	<5,556	<11,111
2	<29,630	<8,333	<29,083	<22,222	<18,519	<20,833	<11,111	<29,630
3	<44,444	<16,667	<36,111	<33,333	<29,630	<25,000	<22,222	<44,444
4	<51,852	<33,333	<44,444	<44,444	<37,037	<33,333	<27,778	<51,852
5	<66,667	<41,667	<55,556	<50,000	<48,148	<45,833	<38,889	<66,667
6	<74,074	<50,000	<63,889	<61,111	<55,556	<54,167	<50,000	<74,074
7	<81,481	<58,333	<72,222	<72,222	<66,667	<62,500	<61,111	<81,481
8	<88,889	<66,667	<83,333	<83,333	<76,037	<75,000	<72,222	<88,889
9	<98,444	<83,333	<96,056	<88,889	<83,630	<84,000	<83,333	<98,444
10	≥98,444	≥83,333	≥96,056	≥88,889	≥83,630	≥84,000	≥83,333	≥98,444

Висновки. Розроблена на підставі 7-факторної моделі нова версія опитувальника WOCQ є адекватним інструментом для вимірювання долаючої поведінки в екстремальних ситуаціях. Набір шкал, сформований для даної версії, описував основні копінг-стратегії пожежних, найбільш активною з яких є стратегія вирішення проблеми. Таким чином, зроблений ще один внесок у створення психодіагностичного інструментарію для вивчення мобілізації особистісного потенціалу в умовах екстремальної діяльності. Розраховані тестові норми дозволяють широко використовувати цю версію опитувальника як у дослідницькій, так і в консультаційній роботі.

Список використаних джерел:

1. Лебедев В. И. Личность в экстремальных ситуациях / В. И. Лебедев. — М.: Политиздат, 1989. — 304 с.
2. Маклаков А. Г. Личностный адаптационный потенциал: его мобилизация и прогнозирование в экстремальных условиях / А. Г. Маклаков // Психологический журнал. — 2001. — Т. 22. — № 1. — С. 16–24.
3. Митина О. В. Факторный анализ для психологов / О. В. Митина, И. Б. Михайловская. — М.: Учебно-методический коллектор «Психология», 2001. — 169 с.
4. Пустыльник Е. И. Статистические методы анализа и обработки наблюдений / Е. И. Пустыльник. — М.: Наука, 1968. 185 с.
5. Родіна Н. В. Опитувальник WOCQ в адаптації С. І. Хаїрової. Психометричний аналіз і альтернативна факторна модель / Н. В. Родіна // (У друку).
6. Самара О. Е. Гендерные особенности копинг-стратегий у работников МЧС / О. Е. Самара // Медициньска психологія. — 2009. — № 2–3. — С. 115–119.
7. Склень О. І. Психологічні особливості поведінкових стратегій подолання стресу в професійній діяльності працівників пожежно-рятувальних підрозділів МНС України : автореф. дис. ... канд. псих. наук : спец. 19.00.09 «Психологія діяльності в особливих умовах» / О. І. Склень. — Харків, 2008. — 24 с.
8. Хаирова С. И. К созданию адаптированного варианта методики WOCQ / С. И. Хаирова // Практична психологія та соціальна робота. — 2003. — № 1. — С. 9–16.
9. Bolger N. Coping as personality process: A prospective study / N. Bolger // Journal of personality and social psychology. — 1990. — № 59. — P. 525–537.
10. Barton J. The standard shiftwork index: a battery of questionnaires for assessing shiftwork-related problems / J. Barton, E. Spelten, P. Totterdell, L. Smith, S. Folkard, G. Costa // Work & Stress. — 1995. — № 9. — P. 4–30.
11. Brown J. Incident-related stressor, locus of control, coping, and, psychological distress among firefighters in Northern Ireland / J. Brown, G. Mulhern, S. Joseph // Journal of Traumatic Stress. — 2002. — № 15. — P. 161–168.
12. Chang C. M. Modification effects of coping on post-traumatic morbidity among earthquake rescuers / C. M. Chang // Psychiatry Research. — 2008. — № 158. — P. 164–171.
13. Edwards J. The construct validity of scores on the Ways of Coping Questionnaire: confirmatory analysis of alternative factor structures / J. Edwards, R. O'Neil // Educational and Psychological Measurement. — 1998. — № 58 (6). — P. 955–983.
14. Folkman S. If it changes it must be a process: Study of emotion and coping during three stages of a college examination / S. Folkman, R. S. Lazarus // Journal of Personality and Social Psychology. — 1985. — № 48. — P. 150–170.
15. Folkman S. Ways of Coping Questionnaire / S. Folkman, R. S. Lazarus. — Palo Alto, CA: Consult. Psychol. Press, 1988. — 33 p.
16. Folkman S. The dynamics of a stressful encounter: Cognitive appraisal, coping and encounter outcomes / S. Folkman, R. S. Lazarus, C. Dunkel-Schetter, A. DeLongis, R. Gruen // Journal of Personality and Social Psychology. — 1986. — № 50. — P. 992–1003.
17. Lysaker P. H. Assessing Coping in Schizophrenia — A Rationally Devised Scoring Scheme to Assess Coping in Schizophrenia / P. H. Lysaker, J. Johannesen, R. S. Lancaster, L. W. Davis, W. Zito, M. D. Bell // International Journal of Psychosocial Rehabilitation. — 2004. — № 8. — P. 74–84.
18. Sawang S. The Ways of Coping Checklist Revision-Asian version (WCCL-ASIAN): A new factor structure with confirmatory factor analysis / S. Sawang, T. P. S. Oei, Y. W. Goh, W. Mansoer, E. Markhum, D. Ranawake // Applied Psychology: An International Review. — 2010. — № 59(2). — P. 202–219.
19. Wineman N. M. Examination of the factor structure of the Ways of Coping Questionnaire with clinical populations / N. M. Wineman, E. J. Durand, McCulloch, BJ // Nursing Research. — 1994. — № 43(5). — P. 268–273.

Н. В. Родина

кандидат психологических наук, доцент,
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова

**ПСИХОМЕТРИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ И СТАНДАРТИЗАЦИЯ
ОПРОСНИКА WOCQ ДЛЯ ИЗУЧЕНИЯ ПРЕОДОЛЕВАЮЩЕГО
ПОВЕДЕНИЯ В УСЛОВИЯХ ЭКСТРЕМАЛЬНОГО СТРЕССА**

Резюме

Для изучения копинг-поведения в экстремальных ситуациях было исследовано 320 пожарных. Предлагается иная структура шкал опросника WOCQ, в основе которой лежит 7-факторная модель. Внутренняя согласованность новых шкал находилась в пределах от $\alpha=0,609$ до $\alpha=0,814$.

Ключевые слова: копинг, пожарные, экстремальные условия, WOCQ, факторный анализ, стандартизация.

N. Rodina

candidate of psychological sciences, associate professor,
Odessa national university by name of I. Mechnikov

**PSYCHOMETRIC ANALYSIS AND STANDARDIZATION
OF QUESTIONNAIRE WOCQ FOR THE STUDY OVERCOMING
BEHAVIOR IN EXTREME STRESSES**

Summary

WOCQ was administered to 320 firefighters to explore coping in extreme situations. Another scale structure based on 7-factor model is proposed. Internal consistency of new scales is varied from $\alpha=0,609$ to $\alpha=0,814$.

Key words: coping, firefighters, extreme circumstances, WOCQ, factor analysis, standartization.